

Богдан Гутів

доктор філософії в галузі знань "Право",
доцент кафедри історії держави, права
та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8535-3590>
bohdan.gutiv@lnu.edu.ua

УДК 94(36):477

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ АНТІВ ЯК ПЕРШОЇ ФОРМИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Анотація. Питання виникнення першої держави на території сучасної України є одним з основних і найбільш дискусійних у історико-правовій науці, оскільки питання етногенезу та витоків національного державотворення є фундаментальним і визначальним для кожного народу. Не є винятком і Україна, оскільки найменш розробленими залишаються ті етапи формування української державності, які передували утворенню Київської держави, тобто кінець епохи первіснообщинного ладу в давніх українців і час переходу до середньовічного суспільства. Аналізуючи закономірності, суть і наслідки початкових етапів державотворення у антів, ми повинні встановити, чи були притаманні їй ознаки держави та чи була вона спадкоємницею Русі. Попри те, що дослідження витоків української державності має цікавий і пізнавальний характер, воно далеко не позбавлене практичного значення, адже без знання походження, зародження та подальшого розвитку нашої державності неможливе будівництво повноцінної, вільної та незалежної Української держави. А зважаючи на теперішню війну, розв'язану Росією проти України, та багатовіковими зазіханнями на українську історичну спадщину, це питання є особливо актуальним.

Метою статті є комплексний аналіз передумов утворення і функціонування державного механізму антів, визначення правового статусу антського правителя та інших органів влади, а також характеристика суспільного ладу антів.

У статті проаналізовано передумови формування держави антів, зокрема, зародження тут цивілізації як певної стадії в історії людства, яка характеризується насамперед виникненням державного устрою. Встановлено, що наприкінці II – на початку III ст. анти і склавини утворили протодержавні об'єднання – Антський союз на сході і Склавінський на заході, започаткувавши становлення державності у давніх українців. У тому числі висвітлено, що Антський союз мав такі елементи державності, як територія, поділ населення за територіальною ознакою, публічна влада, прообраз апарату для стягнення данини, професійна військова дружина, спадкове управління, народні збори (віче), первинна ієрархія божеств.

Проаналізовано правовий статус правителя антів – царя (рекса), який мав певну політичну незалежність та міг застосовувати засоби примусу. Його функції умовно можна поділити на дві категорії: збір податків і забезпечення врядування в адміністративно-господарській сфері відносин; та організація й особисте керівництво військовими походами, оборона земель і кордонів держави, ведення зовнішньої і внутрішньої політики, налагодження зовнішніх відносин з іншими племенами, а також здійснення судочинства і відправлення сакрально-ритуальних функцій.

© Богдан Гутів, 2025

Особливістю суспільного ладу Антської держави було те, що з розпадом родоплемінного ладу відбулося значне майнове розшарування антського суспільства, внаслідок чого почали виникати класи.

Ключові слова: державотворення; правовий статус; глава держави; Антський союз; державний устрій; цивілізація.

Як відомо, слов'яни – одне з найбільших об'єднань давньоєвропейського населення, що сформувалося у середині I тис. до н. е. Їхня історія в останні століття до нашої ери та в першій половині I тис. н. е. відображена в археологічних матеріалах (зарубинецька, черняхівська та інші археологічні культури). Писемні відомості про слов'ян з'явилися на початку нашої ери. З цього часу стало можливим відносно систематичне вивчення процесу зародження у давніх слов'ян соціальних відносин як обов'язкової умови становлення державності¹.

Варто пригадати з нашої давнішої історії, що на відміну від таких країн Європи, як Франція чи Іспанія, давні українські племена з IV ст. осіли на території Східноєвропейської рівнини між Дністром і Дніпром, його притоками на межі античного західного світу і кочового східного степу. І ця обставина зробила український народ і орачем-землеробом, співтворцем європейської цивілізації, і воїном, оборонцем власної території від постійних зазіхань кочових ординців та агресивних сусідів. Ось ця обставина й визначила історичну долю українців: вони завжди перебували й перебувають на розпутьї двох цивілізацій – Сходу і Заходу. Між двох мечів². Через те державницьке існування Українського народу постійно перебувало під загрозою, і нинішня агресія Російської Федерації проти України є цьому свідченням³.

У історичній та історико-правовій літературі висловлюється розмаїття думок щодо можливості застосування при визначенні ступеня соціального розвитку населення, що проживало на теренах сучасної України в античну добу, терміна “цивілізація”. Термін цей походить від латинського слова “civilis” – громадянин, міський житель. Уперше його було вжито у трактаті “Друг законів” (1757 р.) маркізом де Мірабо, який розумів під цивілізацією ‘пом’якшення вдачі, чемність, ввічливість та знання, що поширюються задля того, щоб дотримуватися правил пристойності, і щоб ці правила відігравали роль законів співжиття’. Іншими словами, під цим терміном розуміють ‘дотримання людьми етичних правил, які відіграють роль законів співжиття’. З плином часу цей термін збагачувався новим змістом та наприкінці XX ст. перетворився на комплексне поняття. У науковій літературі зафіксовано кілька його визначень. Так, французький вчений Л. Февр навів таке визначення: ‘Цивілізація – це рівнодіюча сил матеріальних і духовних, інтелектуальних і релігійних, що впливають на даному відтинку часу

¹ Історія держави і права України: підручник: у 2 т. Т. 1 (В Тацій, А Рогожин, Ін Юре 2000) 648.

² Р Іванченко, ‘Четверте воскресіння України’ (Урядовий кур’єр, 21 серпня 1999).

³ І Бойко, ‘Становлення державності та права на території сучасної України в прадавню добу’ [2021] 73 Вісник Львівського університету. Серія юридична 14–27.

у даній країні на свідомість людей⁴. Серед найбільш поширених в українській науковій літературі наводяться такі: 1) у найширшому розумінні ним користуються для протиставлення суспільства (культури) природі; 2) цим терміном називають культурну (духовну) своєрідність людських спільнот різного рівня, які можуть збігатися чи не збігатися з державними (політичними) утвореннями; 3) це назва певної стадії в історії людства, яка настає після дикунства та варварства і характеризується насамперед виникненням державного устрою, що своєю чергою викликає цілу низку різноманітних наслідків⁴. Отже, коли ж відбувся процес зародження цивілізації, що дало старт державотворчим процесам на українських землях?

Як відомо, найменш розробленими залишаються ті періоди історії нашої Батьківщини, які передували утворенню Києво-Руської держави, тобто кінець епохи первіснообщинного ладу в давніх українських племен і час переходу до середньовічного суспільства⁵.

Сучасні дослідники обстоюють думку, що Києво-Руська держава у своєму формуванні пройшла кілька етапів (М. Брайчевський, М. Котляр, П. Толочко, В. Ричка): 1) родоплемінний устрій I–V ст. н. е. – роди, племена, старішини, народні збори та інші елементи самоорганізації суспільства. Апогею ці процеси сягнули в антів; 2) військова демократія VI–VII ст. – союзи племен (анти, поляни, дуліби, сіверяни) на чолі з військовими вождями: каганами, конунгами, найвідомішим з яких є Кий; 3) протодержави (союзи союзів) VII–IX ст. – Славія, Артанія, Куявія, Русь на чолі з князями з місцевих династій (Дір, Аскольд, Чорний, Рюрик); 4) рання середньовічна монархічна держава Україна-Русь з центром у м. Києві – початок IX ст. (перша письмова згадка 839 р. у Бертинських аналах)⁶. Для того, щоб визначити, коли власне зародився прототип української держави, необхідно докладніше спинитися на аналізі перших двох етапів і встановити, як трансформувалась державна організація у антів.

При вивченні раннього періоду історії давніх українських племен у центрі уваги, звичайно, опиняється середина I тис. н. е. – час, коли давні українські племена антів і склавинів займали значне місце у творах візантійських письменників, що, безперечно, є відображенням тієї величезної ролі, яку давні українські племена відіграли в історії Візантії і взагалі Європи в епоху раннього середньовіччя⁷.

Наприкінці II – на початку III ст. анти і склавини утворили протодержавні об'єднання – Антський союз на сході і Склавінський на заході, започаткувавши становлення державності у давніх українців. Антський союз був етноплемінним утворенням, яке за даними археології обіймало територію Середнього Дніпра, Лівобережного Дніпра і Південного Побужжя (пень-

⁴ О Гавриленко, *Історія держави і права України. Стародавня доба: навч. посіб* (ХНУВС 2011) 63.

⁵ М Брайчевський, 'Антський період в історії східних слов'ян' [1952] VII Археологія 21–42.

⁶ В Ухач, *Історія держави і права України: навчальний посібник* (конспекти лекцій) (Вектор 2011) 378.

⁷ Брайчевський (н 5) 21–42.

ківська культура). Основу об'єднання складав добровільний військово-політичний союз племен, який у період Великого переселення народів міг успішно протистояти експансії кочівників Степу та, своєю чергою, здійснювати напади на землі сусідів, що й підтверджується історичними фактами тієї доби (йдеться про готські або скіфські війни антів у союзі з готами проти римського панування (III ст.); балканські війни антів і склавинів з Візантією, що увінчалися суцільним “ослов'яненням” Нижньої Наддунайщини та Північних Балкан (VI ст.)⁸.

Тож історично першою формою власне української державності була державність антів, зафіксована в писемних джерелах як “Regnum Antorum” (Королівство антів, також Антське царство, або Земля антів, також Антська земля). Королівство антів утворилося як добровільний військово-політичний союз, що об'єднав племінні князіння (землі), союзи племен, які не подолали поріг ранніх держав і окремих племен. За свідченням візантійського історика Прокопія (VI ст.), “незчислений народ антів” розселився на північ від Чорного моря. Історик готів Йордан (VI ст.) уточнював: ‘Анти, найхоробріші між слов'янами, живуть над луками Чорного моря, від Дністра аж до Дніпра’. Видатний український історик Михайло Грушевський вважав антів, які займали майже всю територію сучасної України від Полісся до Чорного моря, від Карпат до Дону, предками українського народу.

Анти здобули собі славу походами на Візантію, в які вирушали з іншими слов'янами, а деколи виступали союзниками Східної Римської імперії й разом із візантійськими полками билися з кочовими племенами.

Територіальний центр консолідації антів – Середнє Подніпров'я як місце перебування “богатирського народу рос” у VI ст. залишався стійким геополітичним простором гуртування різних етносів (слов'ян, готів, греків, іранців) як певний традиційний історично закріплений простір. Суб'єкти антської конфедерації зберігали територіальний суверенітет із власним врядуванням, власною юрисдикцією і звичаєвим правом⁹. Такої ж позиції притримувався видатний український історик М. Грушевський, який вважав об'єднання антів спробою предків українського народу створити державність з організованим військом та участю населення в політичному житті. Цієї ж думки дотримуються і чимало сучасних дослідників, зазначаючи, що об'єднання антів складалося з князівств (князінь).

Назва “анти”, якою позначалися члени союзу давніх українських племен, перекладається із сарматської мови як “люди прикордоння”. Межа Степу і Лісостепу, яка становить значну частину історичної основи України, була дуже актуальною в подіях IV–VI ст., коли назва “анти” стосувалася могутньо-

⁸ Н Паламарчук, Л Ігнатова, ‘Протодержавні об'єднання слов'ян на терені сучасної України’ [2010] 31 Сторінки історії: збірник наукових праць 5–13.

⁹ П Захарченко, М Мірошніченко, ‘Витоки та становлення української державності (III ст. до н. е. – IX ст. н. е.): історико-правова реконструкція’ [2022] 4(123) Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки 18–24.

го союзу давніх українських племен. Антське суспільство було розшароване на вождів племен та народ і мало доволі зрілі форми військової демократії. Анти були потужним і численним племінним союзом. За час існування Антської держави були збудовані грандіозні Змієві вали, розташовані переважно в степовій та лісостеповій зонах України. Довжина цих валів становить 2000 км, а висота сягала понад 15 метрів. Будівництво таких споруд потребувало великої кількості робітників та централізованого управління.

У історичних джерелах збереглися підтвердження, що Антський союз мав такі елементи державності, як територія, поділ населення за територіальною ознакою, публічна влада з її ще недосконалим апаратом, прообраз державного апарату для стягнення данини, військова дружина, спадкове управління, народні збори (віче), первинна ієрархія божеств¹⁰. Характерною ознакою політичних процесів, що відбувалися на українських землях у той період, було зародження елементів народовладдя, яке набуло відображення у т. зв. звичаєвому (неписаному) праві і традиціях. Населення дотримувалося певних звичаєвих норм у результаті домовленості, укладених угод тощо.

Демократичний лад антів мав свої особливості. Його не можна назвати демократією грецького типу. Фактична влада тут належала талановитим полководцям (цар, вождь, князь), авторитет яких визначався усім народом. Поява вождів була наслідком зростання усвідомлення населенням важливості об'єднання навколо авторитетного правителя, який брав на себе обов'язок вирішення найважливіших питань населення союзу племен, створення системи відносин між племенами. Вождь, що стояв на чолі племені чи союзу племен, підносився над вождями окремих родів, які входили до союзу; він уособлював публічну владу, яка виходила за рамки вузькоплемінних інтересів¹¹.

Однак під час війни антів з готами демократичні традиції, започатковані в антському суспільстві, помітно послабилися. За свідченням готського історика Йордана, в цей період влада антських царів значно посилюється, стає не виборною, а спадковою, внаслідок чого формується правляча царська династія. За таких умов, на думку В. і М. Мірошниченків, зародження централізаторських тенденцій з боку царя (рекса) посилили відцентрові настрої представників владних структур на місцях, що призвело до виникнення внутрішньої опозиції царській владі. Так, становище в Антському царстві, на нашу думку, підтверджує у своїх спостереженнях візантійський імператор Маврикій Стратег, який наприкінці VI – на поч. VII ст. зазначив, що в середовищі антів відсутня єдина думка, коли вони збираються разом. Як правило, прийняте вождями спільне рішення порушується, тому що вони налаштовані вороже один щодо одного і ніхто з них не хоче поступатися

¹⁰ Паламарчук, Ігнатова (н 8) 5–13.

¹¹ В Костенко, О Юристовський, О Децик, 'Громадський лад та перші уявлення про політику на українських землях ранньодержавного періоду' [2008] 10(37)5 Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького: зб. наук. пр. 175–178.

іншому. З посиленням цих відцентрових тенденцій, напевно, послаблюється Антська держава, що стало однією з вагомих причин поразки антів від аварів на початку VII ст.¹²

Отже, правителем, главою держави антів зазвичай був цар (рекс), оточений можновладцями (приматами). Імена деяких із них відомі: царі Бож, Ардагаст, Мукосій; дипломат Межамир; полководці Добрагаст, Всегорд, Пирогаст та інші¹³. Відтак, очолюючи політичне об'єднання, цар неминуче одержував більшу політичну незалежність, а відповідно й право застосовувати засоби примусу. Згодом він зайняв центральне місце в політичній структурі ранніх державних об'єднань: цар був і правителем, і законодавцем, і суддею, і жерцем родової громади¹⁴.

До державницьких функцій царської влади належали збір податків і забезпечення врядування в адміністративно-господарській сфері відносин: будівництво міст, укріплень, шляхів сполучень тощо. До політичних функцій належали організація й особисте керівництво військовими походами; оборона земель і кордонів держави; ведення зовнішньої і внутрішньої політики; налагодження зовнішніх відносин з іншими племенами, а також здійснення судочинства і відправлення сакрально-ритуальних функцій. У своїх владних повноваженнях глава держави спирався на дружину, яка виконувала функцію царських радників і міністеріалів (лат. *ministeriales* – “служиві”; лат. *ministerium* – “служіння”) з адміністративного управління і судочинства¹⁵. З іншого боку, у частині взаємозв'язків з самоврядними громадами антський цар виконував функцію щодо забезпечення однакових умов замиреного середовища шляхом справедливого судочинства на території держави. Необхідно зауважити, що в добу у той час судових органів не існувало. Суддями були зазвичай царі або особи, що здійснювали судочинство за його дорученням (міністеріали). Функцію ефективного інструменту із забезпечення формування інституту княжої влади виконало “право”, що з'явилося на перетині потреб в узгодженні публічно владних (адміністративних) і судових функцій княжого врядування¹⁶. Щодо інших органів, які належали до центрального апарату влади, то насамперед потрібно згадати про раду старійшин. Правовий статус антської ради старійшин на сьогодні не визначений. Скоріше старійшинами були очільники племен, що входили до Антського племінного союзу¹⁷. Проте можемо вважати її важливим інститутом, оскільки, інакше, сімдесят старійшин антського короля Божа не

¹² М. Тараненко, ‘До питання витоків української державності’ [2016] 3/4(31/32) Вісник НТУУ ‘КПІ’. Політологія. Соціологія. Право 183–189.

¹³ Паламарчук, Ігнатова (н 8) 5–13.

¹⁴ Костенко, Юристовський, Децик (н 11) 175–178.

¹⁵ Захарченко, Мірошніченко (н 9) 18–24.

¹⁶ Захарченко, Мірошніченко (н 9) 18–24.

¹⁷ *Історія держави і права України: підручник: у 2 т. Т. 1* (н 1) 648.

розіп'яли б разом із останнім за наказом короля готів Вінітара¹⁸. Про правителя князя (царя) Божа 70 його старійшин згадується у “Слові про Ігорів похід”, яких необхідно визнати першими мучениками за свободу і незалежність українського народу.

Значно більше інформації є про народні збори антів, які втілювалися у своєрідну вічову демократію. Як відомо, початок функціонування вічових зборів сягає ще часів розселення протослов'ян та самого початку формування їхніх перших об'єднань – племінних союзів антів. Прокопій Кесарійський в VI ст. наголошував, що цими ‘ народами – склавинами і антами – не править один муж, але з давніх часів живуть так, що порядкує громада, і для того всі справи чи щасливі, чи лихі, до громади йдуть’. Також можна навести й небезспірні дані Маврикія, що антів ‘ ніяким чином не можна схилити до рабства або покори в своїй країні’, і вони взагалі не мають “над собою голови”. Прикладом функціонування подібних народних зборів була ситуація, яка, за словами Прокопія Кесарійського, відбулася між 533 та 546 рр. Серед антів з'явився такий собі Хилвудій, який був тезкою відомого полководця Юстиніана та загинув 533/534 р. Він знаменитий тим, що саме йому зазначений візантійський імператор 529 р. довірив охорону дунайського кордону. Анти відразу ж зрозуміли, що можуть скористатися цією ситуацією задля впливу на імператора, якщо означений “Хилвудій” виявиться самозванцем. Як писав Прокопій,

<...> анти, зібравшись, як то сказано вже, того чоловіка заставляють признатися перед ними, що він самий Хилвудій, воєвода ромейський; коли ж він вирікається, грозилися. А поки се в них діялося, імператор Юстиніан прислав послів до сих варварів, просив, щоб вони перейшли до давнього міста, званого Туррис, що лежить по той бік Істру, збудований колись Траяном, імператором римським, і з давніх часів порожній, бо зруйнували його тамошні варвари. Се місто і край окольний – бо належав він спочатку до ромеїв, обіцяв їм подарувати, заховувати до них ласку і грошей багато їм наперед дати, з тим щоб вони були союзниками його і не давали гунам нападати на державу Ромейську. Почувши таке, варвари згодились і обіцялись все те зробити, аби з ними жити лишив імператор Хилвудія, воєводу ромейського, привернувши йому його гідність, бо запевняли навмисне, що то Хилвудій¹⁹.

Звісно, у антів нічого не вийшло, адже інший римський полководець Нарсес не повірив самозванцеві і ув'язнив того дорогою до Константинополя²⁰.

Особливістю суспільного ладу Антської держави було формування тут ранньосередньовічних відносин, хоча панівним устроєм, як і в інших слов'ян того часу, залишався родоплемінний лад. “Живяху кождо з родом своїм на своїх місцях, володіючи кождо родом своїм”, – свідчить літопис. Рід, ця, за висловом І. Крип'якевича, “найважливіша клітина у первісній організації

¹⁸ В Сухонос, ‘Демократичний концепт первинної держави в Україні: історико-правовий та інституціональний виміри’ [2024] 1 Юридичний науковий електронний журнал 66–69.

¹⁹ Цитується за: Сухонос (н 18) 66–69.

²⁰ Сухонос (н 18) 66–69.

слов'ян", був великою родиною, що проживала в своєму відокремленому дворі. Кожен рід мав свою територію, своє майно (поле, худоба, пасовище) і вів спільне господарство; крім того, єднали кровні зв'язки за материнською лінією та спільні інтереси. За своїх членів рід солідарно заступався і мстив за вчинену їм кривду. В час війни члени роду виступали як єдиний бойовий відділ, свідомий того, що бореться за свою оселю, майно та дітей.

Арабський історик Ібн-Даст писав: 'Як котрий з поміж родів просить помочи, всі виходять до боротьби: між ними нема розрізнення, зле воюють з ворогом однастиною поки його не переможуть'. Отже, рід був первинним рівноправним осередком, що втілював у собі і свій власний закон, і єдину нероздільну власність, і свою релігію. Він ревно шанував традиції своїх предків і в цьому дусі виховував молоде покоління²¹. Проте з розпадом родоплемінного ладу відбулося значне майнове розшарування антського суспільства, про що свідчать археологічні джерела (знахідки поховань, елементів приватної власності тощо).

Як зазначає Л. Шевчук, саме наявність приватної власності і, як наслідок, поява майнової нерівності та соціального розшарування донедавна вважалися основними передумовами виникнення держави і дотепер є каменем спотикання в суперечках про час появи державності на Русі²². Майнове розшарування зумовлює і розшарування соціальне, виникнення державного суспільства. Наявність майнової диференціації серед населення середньої Наддніпрянщини, Побужжя і Наддністрянщини, яка існувала вже в скіфський час, а в перші століття нашої ери досягла значних розмірів, має вирішальне значення для правильного розуміння соціальної історії антського суспільства. Основи для виникнення державного суспільства – майнове розшарування, розвиток інституту приватної власності – у антів були в наявності. Докази цього бачимо і в значному розвитку рабовласництва у антів, що яскраво висвітлюється в творах сучасників²³.

З поглибленням другого суспільного розподілу праці (відокремлення ремесла від сільського господарства) виникли орієнтоване на ринок ремісничче виробництво та більш-менш регулярна торгівля, яка швидко набула ознак грошової. В обігу використовувалися арабські дирхеми і срібні римські динари, що їх одержували як плату за продукти місцевого виробництва, передовсім за хліб, потребу в якому відчувала Римська імперія і арабський світ. Прогресивний розвиток виробництва поглиблював майнове розшарування. Виділення малих сімей як окремих виробничих колективів призводило до соціальної поляризації членів громади. Воєнна здобич, контрибуції,

²¹ Костенко, Юристовський, Децик (н 11) 175–178.

²² Л. Шевчук, 'З історії становлення української державності: слов'янські протодержави' [2015] 62 Вісник Львівського університету. Серія юридична 72–79.

²³ Брайчевський (н 5) 21–42.

подарунки сприяли накопиченню багатства антських племінних вождів, що прискорювало майнову та соціальну диференціацію суспільства²⁴.

Основну масу населення серед антів вільні общинники складали селяни. Хоча візантійські автори нічого не повідомляють про наявність сільської громади в антів, однак це ніколи не викликало сумніву у вчених. Сільська громада у давніх українців, як і в інших європейських народів, виникла у процесі індивідуалізації виробництва, тобто в процесі розкладу первісно-общинної формації. У всіх слов'янських країнах сільська громада існувала протягом багатьох століть середньовічної епохи. Общинне володіння землею передувало утворенню приватної власності, яка виникла й розвинулася на основі спочатку рабовласництва, а потім середньовіччя. Анти VI ст. перебували на тій стадії соціального розвитку, коли первинний поділ суспільства на групи ще не спричинився до зруйнування общинного землеволодіння²⁵.

Висновки. Необхідно підсумувати, що розвиток української державності бере свій початок з I тис. н. е. Проте саме утворення прототипу Руської держави розпочалось з виникнення держави антів, якому, беззаперечно, були притаманні ознаки держави. Саме за формою державного устрою він визначався як конфедерація. Безпосередньо на формування політико-владних відносин у антів певною мірою сприяли війни, внаслідок чого посилилась влада глави Антської держави – царя, влада якого стала спадковою, проте не абсолютною, позаяк існували такі органи влади і самоврядування, як рада старійшин та народні збори. Окрім цього, було організовано військо як гарант і безпека від агресії сусідів. Відтак можна стверджувати, що антський період відіграв значну роль у розвитку давніх українських племен, а з його розпадом у VII ст. починає формуватися нове, могутніше політичне об'єднання, що отримало назву Києво-Руська держава – Україна-Русь і на кінець I тис. стало найбільшим і наймогутнішим державним утворенням Східної Європи.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Havrylenko O, *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy. Starodavnia doba: navch. posib* (KhNUVS 2011) (in Ukrainian).
2. Ukhach V, *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: Navchalnyi posibnyk (konspekty leksii)* (Vektor 2011) (in Ukrainian).

Edited books

3. *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: pidruchnyk: u 2 t. T. 1* (V Tatsii, A Rohozhyn, In Yure 2000) (in Ukrainian).

²⁴ Паламарчук, Ігнатова (н 8) 5–13.

²⁵ О П'янков, 'Соціальний лад антів' [1965] 8 Український історичний журнал 119–121.

Journal articles

4. Boiko I, 'Stanovlennia derzhavnosti ta prava na terytorii suchasnoi Ukrainy v pravadniu dobu' [2021] 73 Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna 14–27 (in Ukrainian).
5. Braichevskyi M, 'Antskyi period v istorii skhidnykh slov'ian' [1952] VII Arkheolohiia 21–42 (in Ukrainian).
6. Kostenko V, Yurystovskyi O, Detsyk O, 'Hromadskyi lad ta pershi uiavlennia pro polityku na ukraïnskykh zemliakh rannoderzhavnoho periodu' [2008] 10(37)5 Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii im. S. Z. Hzhyskoho: zb. nauk. pr. 175–178 (in Ukrainian).
7. P'iankov O, 'Sotsialnyi lad antiv' [1965] 8 Ukraïnskyi istorychnyi zhurnal 119–121 (in Ukrainian).
8. Palamarchuk N, Ihnatova L, 'Protoderzhavni ob'iednannia slov'ian na tereni suchasnoi Ukrainy' [2010] 31 Storinky istorii: zbirnyk naukovykh prats 5–13 (in Ukrainian).
9. Shevchuk L, 'Z istorii stanovlennia ukrainskoi derzhavnosti: slov'ianski protoderzhavy' [2015] 62 Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna 72–79 (in Ukrainian).
10. Sukhonos V, 'Demokratychnyi kontsept pervynnoi derzhavy v Ukraini: istoryko-pravovyi ta instytutsionalnyi vymiry' [2024] 1 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal 66–69 (in Ukrainian).
11. Taranenko M, 'Do pyttannia vytokiv ukrainskoi derzhavnosti' [2016] 3/4(31/32) Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo 183–189 (in Ukrainian).
12. Zakharchenko P, Miroshnychenko M, 'Vytoky ta stanovlennia ukrainskoi derzhavnosti (III st. do n. e. – IX st. n. e.): istoryko-pravova rekonstruktsiia' [2022] 4(123) Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky 18–24 (in Ukrainian).

Newspaper articles

13. Ivanchenko R, 'Chetverte voskresinnia Ukrainy' (Uriadovyi kur'ier, 21 serpnia 1999) (in Ukrainian).

Bogdan Gutiv

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE ANTIV STATE
AS THE FIRST FORM OF UKRAINIAN STATE-BUILDING

ABSTRACT. The issue of the emergence of the first state on the territory of modern Ukraine is one of the main and most debatable in historical and legal science, since the issue of ethnogenesis and the origins of national state-building is fundamental and defining for every people. Ukraine is no exception, since the least developed are those stages of the formation of Ukrainian statehood that preceded the formation of the Kyivan state, that is, the end of the era of the primitive communal system among ancient Ukrainians and the time of transition to medieval society. Analyzing the patterns, essence and consequences of the initial stages of statehood among the Antes, we must establish whether it had the characteristics of a state and whether it was the heiress of Rus. Despite the fact that the study of the origins of Ukrainian statehood is interesting and informative, it is far from devoid of practical significance, because without knowledge of the origin, origin and further development of our statehood, the construction of a full-fledged, free and independent Ukrainian state is impossible. And given the current war unleashed by Russia against Ukraine and centuries-old encroachments on Ukrainian historical heritage, this issue is especially relevant.

The purpose of the article is a comprehensive analysis of the prerequisites for the formation and functioning of the state mechanism of the Antes, the definition of the legal status of the Ant ruler and other authorities, as well as the characteristics of the Ant social system.

The article analyzes the prerequisites for the formation of the Ant state, in particular the emergence of civilization here as a certain stage in the history of mankind, which is characterized, first of all, by the emergence of a state system. In particular, it is established that at the end of the

2nd – beginning of the 3rd century. the Ants and the Slavini formed proto-state associations: the Ant Union in the east and the Slavini in the west, initiating the formation of statehood among ancient Ukrainians. In particular, it is highlighted that the Ant Union had such elements of statehood as territory, division of the population by territorial grounds, public power, a prototype of the apparatus for collecting tribute, a professional military squad, hereditary rule, a people's assembly (council), and a primary hierarchy of deities.

The author analyzed the legal status of the ruler of the Antes – the king (rex), who had a certain political independence and could use coercive means. His functions can be conditionally divided into two categories: collecting taxes and ensuring governance in the administrative and economic sphere of relations; and organizing and personally leading military campaigns, defending the lands and borders of the state, conducting foreign and domestic policy, establishing foreign relations with other tribes, as well as conducting judicial proceedings and performing sacral and ritual functions.

A feature of the social system of the Ante state was that with the collapse of the tribal system, there was a significant property stratification of the Ante society, as a result of which classes began to emerge.

KEYWORDS: state formation; legal status; head of state; Ante union; state structure; civilization.